

GAUCSÍK ISTVÁN

FÖLDREFORM- ÉS SZÖVETKEZETPOLITIKA A SZLOVÁK NEMZETÉPÍTÉS SZOLGÁLATÁBAN (1945–1948)¹

A második világháború befejezésével a nemzeti eszme nem tűnt el a történelem süllyesztőgödrében, továbbra is diadalmaskodott. A politikai nacionalizmus újra világra segítette a gazdasági nacionalizmust, mely a gazdasági szféra nemzeti szempontok szerinti újraszervezését, illetve a más etnikumokkal szemben fogantatosított gazdasági diszkriminációt tűzte ki céljául. Az 1945–1948 közötti évek csehszlovák valósága sem volt ez alól kivétel.

Csehszlovákiában a kisebbségellenes politikai kurzust két meghatározó tényező befolyásolta, illetve jelölte ki kereteit. Az államhatalom és a gazdasági rendszer. A cseh és szlovák politikai elit a nemzeti és szociális forradalom tézisének befelé egységesítő szándékkal kommunikálta. Kifelé, az illojálisnak és destruktívnak bélyegzett magyar és német kisebbségi közösségek irányába kirekesztő és felszámoló, tehát antidemokratikus jelleggel bírt.

A kassai kormányprogramban a társadalom- és államszervezés szlovák irányítását nyilvánították ki.² A cseh és szlovák nacionaliz-

---

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Az 1945. április 5-én elfogadott kormányprogram X. fejezete rendelkezett a cseh és szlovák gazdasági életből az „idegen elemek” (kisebbségek, kollaborálók) kiiktatásával és gazdasági jelenlétük, befolyásuk megszüntetésével. Az indoklás kiterjedt Németország és Magyarország állampolgáira, a magyar és német nemzetiségű csehszlovák állampolgárságú lakosokra, akik „elárulták a nemzetet, s tevékenyen támogatták a német és magyar megszállókat”, valamint a cseh és szlovák hazaárulóakra. Azokat a gazdasági szervezeteket, részvénytársasági formában működő vállalkozásokat és

mus számára – Ernest Gellner gondolatát átfogalmazva³ – ekkor nyílt lehetőség az államterület és a nemzeti kultúra kapcsolatának szorossá tételére, de ezért a kisebbségek súlyos árat fizettek, melyek következményei máig hatnak.

A magyarok számára a kollektív bűnösség vádjá nem csak a hatalommegosztásból való kizárást jelentette. A Beneš-féle dekrétumok és a Szlovák Nemzeti Tanács (továbbiakban SZNT) rendeletei politikai és kulturális kirekesztést, gazdaságilag pedig vagyonszétosztást eredményeztek. A kisebbségi jogok érvényesíthetősége szempontjából ez a helyzet a törvényenkívüliséggel volt egyenlő és hosszú távon visszafordíthatatlan kulturális beavatkozást jelentett. A kisebbségi magyarok számára a következő alter-

szövetkezeteket is megszüntetésre ítélték, melyek vezetőségében az előzőekben említett országok állampolgárai, a magyar és német kisebbséghez tartozó személyek és a megszállókkal együttműködők kaptak helyet. Egyébként a kisebbségi gazdasági szervezetek meghatározásának további, a gyakorlatban alkalmazott, de a kormányprogramban nem jelölt kritériumai a tagság nemzeti hovatartozása és az ügyviteli nyelv volt.

A szövetkezeteket ideiglenes nemzeti gondnokság alá vonták. Ezeknél a tagság kicserélésével és új szlovák vezetőség választásával számoltak. A gondnokság kiterjesztését a nemzeti bizottságokra, kivételes esetekben pedig a Szlovák Nemzeti Tanácsra bízták.

A földbirtokreformmal a XI. fejezet foglalkozott. A kormányprogram állami földalap létrehozásáról határozott, mely a fizikai és jogi személyektől elkobzott földtulajdont kezelte. A mezőgazdasági vagyonról szóló elkobzási javaslatokat a helyi és járási nemzeti bizottságok adták ki, melyeket a megbízottak testületének illetékes szervei vizsgáltak meg és hagytak jóvá. A földosztás során előnyben részesítették a cseh, szlovák és ukrán parasztok, zsellérek és mezőgazdasági munkások közül azokat, akik részt vettek az ellenállásban és a felszabadulás során is aktív szerepet játszottak. Ez a kedvezményezett csoport a felosztott birtokok igazgatására és a mezőgazdasági munkák hatékonyabbá tételére szövetkezeteket hozhatott létre. Az új földtulajdonosok a földilleték fizetése alóli könnyítésben részesülhettek és bizonyos esetekben mentességet kaphattak.

Szarka László: Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944–1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. Komárom 2005. 45–47.

³ *Ernest Gellner: A nacionalizmus tipológiája. Regio 18. (2007: 1. sz.) 16, 21.*

natívák mutatkoztak: a beolvadás, az aktív vagy passzív rezisztencia, a kivándorlás és a helyben maradás, mellyel felvállalják a kisebbségi létből származó hátrányokat.

A többségi gazdasági nacionalizmus a kisebbségek gazdasági tevékenységét akadályozta, az érvényesülés csatornáit lezárta, a vagyonállományukat gyengítette és felszámolta. Eszközei közé sorolhatók a telepítések, a földreform, a deportálás-szétszórás, a lakosságcsere, a mezőgazdasági, kisipari, kiskereskedelmi vagyonok, illetve a szövetségi és banktőke elkobzása és az intézményesített vagyonfelügyelet bevezetése, a nemzeti gondnokság. A „jogszerű” büntetés egyik formáját alkotta, hogy a kisebbségi közösség tagjainak magánvagyonát elkobozták és többségivé, állammivá alakíthatták. A magyar politikai, gazdasági és kulturális elitet megtorlások, perek és üldözések sújtották.

Ez a tanulmány a szövetségi problémakör két aspektusával, a földreformmal, illetve az alkalmazott földreformpolitikákkal és a több szálon hozzá kapcsolódó szövetségi politika irányvonalával, annak eredményeivel, a kisebbségi gazdasági önszerveződés fájdalmas veszteségeivel foglalkozik.

A SZLOVÁK FÖLDREFORMPOLITIKA: ETNIKAI HOMOGENIZÁLÁS ÉS VAGYONELKOBZÁS

A kevésbé iparosodott és a nyugat-európai állam- és gazdaság-szervezési modelltől lemaradt, vagy éppen saját útjaikat kereső térségbeli kism nemzetek politikai elitjei, hatalmon belülről kerülve a földtulajdonjogok megszerzésével és szétosztásával, egy új közép-paraszti, etnikailag megbízható, rendszertámogató réteg kialakításának merész projektjével, nagyszabású társadalomalakító terveket szövöttek. A gazdaságpolitikai elképzelésekben és indoklásokban a föld nemcsak az élelmezés és a közellátás szempontjából kapott nagy jelentőséget, hanem a nép (nemzet) „túlélésének” gazdasági bázisaként is. A földtulajdon a társadalomszervezés terén a

hatalmi politika egyik kiemelt eszköze volt. Nem volt értéksemleges és nem is tekinthetjük csupán technikai jelentőségűnek. Így a vizsgált kérdéskörnek két vetületét rögzíthetjük. A nemzetállamként szerveződő Csehszlovákiában a kisebbségellenes földreformmal a jövedelemelosztást irányították más csatornába és az ország társadalmi-politikai stabilizálását kívánták elérni.

A szlovák történeti szakirodalomban a második világháborút követő csehszlovákiai földbirtokreform három szakaszát különböztetik meg. Ez a korszakolás nem tudományos diskurzus során tisztult le, hanem a korabeli politikai szempontok átvételét jelenti, miközben 1948 előtt és után döntően elkobzási folyamatok zajlottak. Az 1948-ban tematizált kommunista látószögről van szó. Az első szakaszban az elkobzásokat és kiutalásokat valósították meg. A kommunisták ellenséges és áruló nagybirtokosok birtokainak elkobzásáról beszéltek (1945 tavaszától 1947 végéig). A következő szakaszt az első földreform revíziója jelentette (1948 elejétől augusztus 1-jéig). A kommunista retorika szerint a földműves népen elkövetett igazságtalanságokat és sérelmeket szüntették meg. A harmadik szakaszban az új földreform során, 1948 februárja után már az 50 hektár feletti földbirtokokat vették el.⁴

A szlovák politikai elit a „szlovák föld” nacionalizálásáról beszélt. Az elkobzott földeknek a szlovák földműves nép tulajdonába való átadását hirdették meg.

Martin Kvetko⁵ a Mezőgazdasági és Földreformügyi Megbízotti Hivatal (Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy)

---

⁴ Slovenský národný archív (továbbiakban SNA), Povereníctvo pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, sekcia B (továbbiakban PPPR-B), 411. doboz, 325/50-IX/A; *Gustáv Husák: K roľníckej otázke na Slovensku*. Bratislava 1948. 91–98; *Jiří Kořátko: Pozemková reforma v Československu*. Praha 1949. 7.

⁵ Kvetko, Martin (1912–1995) állatorvos, szlovák demokrata politikus. A háború után mezőgazdasági és közellátási megbízott, a földreformpolitika irányítója volt. 1948 márciusában emigrált. Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban élt. 1989 után visszatért Szlovákiába és a megújult demokrata párt elnöke lett.

a földreform „első szakaszát” nemzeti jellegűnek tekintette. Az előző földreformpolitikák úgymond parciális szempontjait elvetette. Szerinte a szlovákiai agrárnépesség tulajdonviszonyainak radikális megváltoztatását a konszolidációnak kellett volna követnie. A hivatal szerint a szlovákiai földtulajdon nagysága kb. 400 ezer hektár körül mozgott. Az előzetes becslések szerint kb. 155 ezer mezőgazdasági földet és 245 ezer hektár erdőt kellett volna elkobozni. A földekkel és erdőkkel együtt a mező- és erdőgazdasági ipari létesítményeket és a kastélyokat is elkobozták. Az elkobzás kb. 161 szeszfőzdét és száz malmot érintett. Az utóbbiakat szövetkezeti formában szervezték át.⁶

A tulajdonviszonyok megszilárdítása mégis feltételes mód maradt, hiszen a földreformpolitika „a forradalmi korszakban” korán nehézségekbe ütközött, bár 1945 őszére már 250 nagybirtokos kb. 140 ezer hektár földtulajdonát elkobozták.⁷

A nehézségek közé sorolható a törvényes rendelkezések be nem tartása, de az áttekinthetetlen és gyakran önhatalmú eljárások is. A nemzeti bizottságok partikularizmusa szintén akadályozta a megbízotti hivatal munkáját. A bizottságok vezetői úgy gondolták, hogy az elkobzott vagyonok községi és nem állami tulajdont képeznek. A vagyonok egyes részei – főleg az ingatlanok – „ellenőrizhetetlen helyzetbe” kerültek. A kiárúsított vagyonokból származó bevételek a bankok „ismeretlen számláira” és nem a földaláp számlájára vándoroltak. Komoly gondot okozott az iskolázatlan, képzetlen adminisztratív munkaerő, amely az egyre növekvő ügyintézés terheivel hadakozott. A szlovák földigénylők gyakran csak

---

⁶ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správy PPPR 1945–1947, Správy Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1946. január 15. 1. sz.

⁷ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správy PPPR 1945–1947, Správy Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1945. november 15. 4. sz.

használatba kapták a birtokokat és saját gazdasági eszközeiket voltak kénytelenek használni.⁸

A földreform adminisztratív és koncepcionális hiányosságai 1946 elejére nyilvánvalóvá váltak. Kvetko azzal érvelt, hogy 1945 „a rögtönzés éve” volt, és most már a tervezésen alapuló földreformpolitikára való áttérés következik. A demokrata politikus nehezményezte a szaporodó „inkompetens” és lejárató kritikát. A földreform lebonyolításának nehézségeit a törvényi hiányosságokkal magyarázta. Szerinte a helyi nemzeti bizottságok munkája nem javult. A már folyamatban lévő ügyeket rosszul kezelték, az elkobzásokat és földkiutalásokat pontatlanul végezték, a megbízotti hivatal utasításait nem vették figyelembe. A törvényellenes helyzetekben számos esetben a hivatal utólagos jóváhagyását kérték. Kvetko ebben a helyzetben „sikerként” könyvelte el újabb 10 ezer hektár „ellenséges föld” elkobzását 1945–1946 fordulóján. Legfőbb célként a teljes jogú földtulajdonosok csoportjának kialakítását, tulajdonuk telekkönyvezését és a birtokok tehermentesítését jelölte meg. Ezek mégis túlzottan optimista elvárások voltak. A tehermentesítés külön gond maradt, mert ezt a problémát törvényileg nem szabályozták. További rendeletek útján az anyagi kiadásokat sem rendezték. Azokat a kiutalási árból kellett volna fedezni, de átmenetileg nagyon alacsony szinten határozták meg őket.⁹ A földbirtokok volt alkalmazottainak kártalanítását sem rendezték.¹⁰

---

⁸ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správy PPPR 1945–1947, Správy Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1945. november 15. 4. sz.

⁹ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Splátkový plán.

¹⁰ A kártalanítás a cseh, szlovák és egyéb szláv nemzetiségű alkalmazottakra és a „nem árulókra” vonatkozott, akik legalább 3 évet dolgoztak a birtokon. Azokat a hivatalnokokat, kézműveseket, deputánsokat, munkásokat értették az alkalmazottak alatt, akik elveszítették munkahelyüket. A megbízotti hivatal készpénzben fizette ki őket. SNA, PPPR-B, 7. doboz, Správy Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1946. február 15. 3. sz.

Több probléma együttesen jelentkezett. Legfőképpen a zsidó mezőgazdasági tulajdon restitúciója, a partizánok mindjobban erősödő nyomásgyakorlása és a dél-szlovákiai magyar birtokok rossz gazdasági állapota volt nyomasztó gond. Az elkobzások pénzügyi vonatkozásai és a tisztázatlan finanszírozások a problémákat csak tovább fokozták. A belső telepítések szintén nehezítették a hivatal munkáját.

A 128/1946-os rendelet lehetővé tette a zsidó vagyonok restitúcióját, alkalmazása azonban a szlovák lakosság egy részében ellenszenvet keltett.¹¹ A demokraták és a kommunisták politikai céljaik eléréséhez gyors változtatásokat követeltek. A demokrata gondolatmenet szerint a zsidó mezőgazdasági tulajdont ugyan nagyszámú szlovák kisegyszisztencia között osztották szét, de ezek az emberek nem tekinthetők ártóknak, hiszen az államtól ellenérték fejében jutottak hozzá a birtokokhoz, nem pedig erőszakos úton szerezték meg azokat. A demokrata politikusok szerint figyelembe kellett venni azt a reális veszélyt, hogy a restitúció folyamata az antiszemita magatartást tovább erősíti. A kommunisták a kérdés szociális oldalát hangsúlyozták. Szerintük a szlovák kisparasztokat nem rasszista indítékok, hanem egzisztenciális kényszer vezette.¹²

A zsidó földbirtokokat külön állami alap kezelte.¹³ A nagy kiterjedésű földek és a gazdálkodás fenntartása jelentős anyagi terheket jelentett és állami hitelek nélkül nem is volt lehetséges. A kezelt vagyonokhoz még 26 szeszfőzde, 5 téglagyár, 2 kőfejtő és 1 mészégető, szárító és keményítőgyár tartozott. A restitúciós eljárás hosszadalmas volt. Az alaphoz benyújtott kérvények véleményezése elhúzódott. Az eredeti tulajdonosokkal szemben külön feke-

---

¹¹ *Samuel Cambel*: Slovenská agrárna otázka 1944–1948. O dvoch polohách agrárnej revolúcie na Slovensku, v českých krajinách a problém generálnej pozemkovej reformy. Bratislava 1972. 259–265, 345.

¹² *Cambel, S.*: Slovenská i. m. 91–94; *Katarína Zavacká*: K tradícii nariaďovacej právomoci na Slovensku. Česko-slovenská historická ročenka (2002) 232.

¹³ Fond pre pre správu poľnohospodárskych majetkov.

ket alkalmaztak, mert az alap által kötött bérleti szerződések csak a gazdasági év végén voltak felmondhatók és a tulajdonos az alkalmazottakat köteles volt továbbra is alkalmazni.

Kvetko a partizánok érdekvédelmi szövetségével (Zväz partizánov a vojakov domáceho a zahraničného odboja) 1946. február 15-én tárgyalt.¹⁴ Vezetőiket biztosította, hogy teljes mértékben támogatja a nekik címzett kiutalásokat. Szerinte a magyar birtokok lassú kiutalásait a lakosságcsere késése okozta. Kvetko úgy gondolta, hogy a magyarok munkatáborokban való összpontosítása hamarosan „kivitelezhető” lesz, mert a németek kitelepítésével a munkatáborok kapacitásai „felszabadulnak”, s a szabotáló magyarok így a táborokba küldhetők.¹⁵ A szlovák földszerző politika azonban a déli magyar birtokok pusztulásával volt kénytelen szembesülni. A háború pusztításai, a rendezetlenné váló tulajdonviszonyok és a helyiek rablásai a gazdasági konszolidációt akadályozó tényezők voltak.

Egy minden bizonnyal 1946 kezdetén született beszámoló, mely a szlovák földreform-politika helyzetét vizsgálta, kendőzetlenül mutatott rá annak valós tartalmára és a kudarcok okaira. Az ismeretlen szerző az állam autoritatív beavatkozását a tulajdonviszonyokba természetesnek tartotta vagy legalábbis azt elfogadta. A politikai célok megvalósítása akadályokba, a tulajdonviszonyok szövevényességébe és a jogi összefüggések bonyolultságába ütközött. Az elkobzások büntető jellegét elismerte, hiszen a magyar és német személyek vagyonát vagy vagyonrészét csakis úgy vehették el, hogy az elkobzások „előfeltételeként” megállapították a bűnösségüket. A beszámoló szerzője a nemzeti bizottságok szerepéről negatívan nyilatkozott. Szerinte éppen ezek „a népi szervek” tehetek arról, hogy a földreform kezdeti szakasza lelassult és majdnem

---

¹⁴ SNA, Fond národnej obnovy (továbbiakban FNO), 5. doboz, Partstar hospodárstvo a rekreačné stredisko Zväzu slovenských partizánov Karva, 13180/47, 14279/47.

¹⁵ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Správy Povereníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1946. február 15. 3. sz.

holtpontra jutott. Tényként állapította meg, hogy a benyújtott elkobzási kérvények közel kétharmada hiányos volt, így nem született mértéktartó döntés. A volt tulajdonosok adatait hiányosan tüntették fel, ugyanakkor ezek az információk bizonytalanok és elégtelenek voltak. Külön gondokat okozott, hogy a nemzeti bizottságok a telekkönyvi állapotot vették figyelembe, nem pedig a birtok valóságos állapotát. A telekkönyvekben számos esetben a bérlők és nem a tulajdonosok adatai szerepeltek. Olyan esetek is előfordultak, hogy az ellenállásban részt vett személyek földjeire adtak ki elkobzási végzéseket. Magukról a mezőgazdasági vagyonokról elégtelen információk álltak rendelkezésre. Gyakran nem lehetett tudni, hogy melyik vagyon milyen terjedelemben kobozható el. A helyi közigazgatási szervek a volt tulajdonosokról kevés adatot szolgáltatottak. A szlovák nemzetiségű igénylők esetében pedig kellőképpen nem indokolták meg az elkobzás jogosságát. Gyakran személyi vagy politikai okok miatt alkalmatlan személyek részesültek földjuttatásban. A kedvezményezett helyzetben lévők, az ellenállásban részt vevők igénylései kaotikussá tették a földreformot. A valós helyzet felmérését a technikai jellegű gondok (könyvelés, nyilvántartás, statisztika, vagyonfelmérés) és a tekintélyes iratpusztulás mellett a prágai hivatalokkal elhúzódó iratcsere is lehetetlenné tette. Az új földmérések kivitelezésére megkésve került sor.¹⁶

A nemzeti bizottságok a parcellázásokat önhatalmúlag végezték, és gyakran nem állt érdekükben a pontos adminisztrálás. Az elkobzások jóváhagyását a kommunista irányítás alatt álló belügyi megbízotti hivattal folytatott kompetenciaharc is nehezítette. Kialakítottak ugyan egy közös bizottságot, de abba a belügy hiányos jogi ismeretekkel rendelkező és gyakorlat nélküli személyeket delegált. A bizottság nem végzett hatékony munkát és nem felelt meg az elvárásoknak. Az elkobzások végrehajtását a 104/194-es rendelet is késleltette, mégpedig az állampolgárság kérdésében. A rendelet értelmében meg kellett határozni, hogy 1938. november

---

¹⁶ SNA, FNO, 2. doboz, 5769/sekr.

1-jén csehszlovák vagy magyar állampolgár volt-e az érintett. Az antifasiszta ellenállásban részt vett magyarok külön problémát jelentettek. Ők elvileg mentesül(het)tek a vagyonekhozás alól, de ehhez meg kellett állapítani 1938-as állampolgárságukat. Ezt helyi szinten gyakran nem végezték el. Egyébként is az állampolgárság megállapítása már a belügy feladatkörébe tartozott. A szerző a beszámolóban rámutatott „a szlovák nemzet árulói és ellenségei” kategória tarthatatlanságára. Olyan szubjektíven meghatározott csoportnak tekintette azt, melynek ismérveit pontosítani kellett volna. A külföldi állampolgárok birtokai újabb problémakört jelentettek. Ezek ugyan kevesebb, de nagyobb kiterjedésű birtokok voltak. További sérelmes ügyekben a külföldi államok intervenciói sokasodtak.¹⁷

Alapvetően diszkriminatívnak tekinthető az elkobzási végzésekről való értesítés módja és logikája. A helyi és járási nemzeti bizottságokat nem kötelezték arra, hogy az elkobzásokról az érintett tulajdonosokat tájékoztassák. A végzéseket a felsőbb szervek közlönyeikben, illetve nyilvános jegyzékek útján „kézbesítették.” A magyaroknak és németeknek azt ajánlották, hogy „saját érdekükben” az elkobzásokról a nemzeti bizottságoknál győződjenek meg.¹⁸

Az 1945 utáni csehszlovák földreform-politika megörökölte az előzőek szervezési és anyagi terheit, egyben rendezetlen ügyeit. Az első földreform pénzügyi csomagja öt nagyobb tételből állt: A felosztott nagybirtokok 250 volt alkalmazottjának a nyugdíjából;

---

¹⁷ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správa o stave a priebehu pozemkovej reformy na Slovensku.

Az ún. szövetséges államok (USA, Nagy-Britannia, Görögország, Hollandia, Jugoszlávia, Kanada, Norvégia) polgáraitól elkobzott földbirtokok 12 179 hektárt tettek ki. A semleges országok polgáraitól (Svájc, Lichtenstein) 423 hektárt vettek el. A legnagyobb arányú elkobzások a vesztesek (Németország, Magyarország, Olaszország) polgárait és vállalatait sújtották. Tőlük 176 475 hektár földet vettek el. SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správa o činnosti sekcie B Povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy za rok 1946.

¹⁸ Vestník Osídľovacieho úradu pre Slovensko, 1947. május 15. 10. sz. 146.

51 kolónia hiteleiből, melyek közül 45-öt a magyarok által lakott területeken találhatunk; A kiutalt földbirtokok egyharmadát nem telekkönyvezték (ez 58 ezer személyt érintett), és a birtokosok a kiutalási árat sem fizették be. Ezt az összeget kb. 20 millió koronára becsülték; Az elidegenített és bérbe adott földek anyagi ügyeit külön tételbe sorolták; Végül a földreformmal foglalkozó három állami alap kezelése tartozott ide, mely 277,8 millió koronát jelentett.

A 104/1945-ös rendelet alapján 1946 elejére ezer eljárást folytattak le és 150 ezer hektár földbirtokot koboztak el. A magyarországi állampolgárok birtokai 37%-ot, a 50 hektár feletti tulajdonnal rendelkező csehszlovákiai magyaroké 8%-ot tett ki. Ezt a csoportot az a 250 nagybirtokos alkotta, akiknek a földjeit 45 ezer hektár terjedelemben vették el. A német kisebbség tagjainak a veszteségei is nagyok voltak (21%). A csehszlovákiai magyarok birtokait jelentős számban sorolták még „az árulók és a szlovák nemzet ellenségei” képlékeny kategóriába, ahol az elkobzott magyar birtokok aránya 29% volt. A különféle vállalatoktól és társaságoktól elvett földtulajdon 5%-ot képviselt.

Az 1946. február 21-i statisztika szerint az összes elkobzott földbirtok 442 536 hektárt tett ki, ennek 65,5%-át erdő alkotta. A magyar kisebbség tagjai ekkor már az 50 hektár alatti birtokokkal is, melyek összesen 35 187 hektárt tettek ki, csak formálisan rendelkeztek. A Kvetko-féle hivatal ezt a birtokállományt rendezetileg bármikor elkobozhatónak vélte. A magyar apróbirtokokat nem vették ekkor még számításba, mert rövid időn belül nem tudták feltérképezni és felmérni őket. Erre majd 1948 első felében került sor.¹⁹

Az 1946-os év tavaszától az elkobzási folyamatot felgyorsították, mert a földművesbizottságok konfiskálási jogköre az év végéig volt érvényben. Emögött a demokraták politikai számításai húzódtak meg. Az átütő sikert hozó parlamenti választásokat követően ezekben a bizottságokban ők meghatározó befolyást kívántak megszerezni a kommunistákkal szemben, hogy így gyakorolhassanak

---

¹⁹ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správa o stave a priebehu pozemkovej reformy vyhotovená na dožiadanie Zboru povereníkov.

felügyeletet a földreformpolitika lokális színterein.²⁰ A hivatal 1946. május 28-ig felgyorsította a magyar kisbirtok elkobzási folyamatát. Bár a németek esetében kétszeres volt az elkobzási esetek száma, a magyarok 37%-os birtokvesztése a legmagasabb volt.²¹ Egy másik felmérés szerint ekkor 17 660 birtokot már elvettek 58 559 tulajdonostól. A magyaroktól elkobzott mezőgazdasági földtulajdon 267 635 hektár volt. A németeké 130 786, a kollaboránsoké 22 955 hektárt tett ki. Az elkobzások 46 018 hektár földet nem érintettek.²²

A 33/1945-ös rendelet alapján elkobzásra ítélt 5216 magyar személy földbirtokát átmenetileg meghagyták. Ezen személyek 59%-át ítélték el, de közülük 33% részesült konzuli védelemben. Ebben a kategóriában a birtokok 39%-át tartották elkobozhatónak, 2%-ot már tárgytalannak tartottak.²³

A 104-es rendelet szerint végrehajtott elkobzások 1946 júliusának elejére lezárultak. Az új szakaszt a 64/1946-os rendelet nyitotta meg. A szlovák hivatalok szerint a két rendelet alapján összesen 37 826 esetet tartottak nyilván és 570 020 hektár földterületet koboztak el, melynek 47,37%-a mezőgazdasági föld, 52,63%-a erdőbirtok volt. Az elkobzott földvagyron százalékos megoszlása a felmérés szerint a következő volt: magyarok 33,89%, németek 30,56%, árulók 24,90%, részvénytársaságok 10,63%.²⁴

---

²⁰ Jan Rychlík: Pozemková reforma na Slovensku v rokoch 1945–1950. Historický časopis 41. (1993: 4. sz.) 399–401.

²¹ SNA, PPPR-B, 7. doboz, inv. č. 156, Správa o činnosti sekcie B Poverníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy za rok 1946.

²² SNA, PPPR-B, 7. doboz, Štatistický prehľad konfiškácii podliehajúcej pôdy, zostavený podľa národnosti bývalých vlastníkov. Správy Poverníctva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1946. május 1. 7–8. sz.

²³ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Správa o stave konfiškovania pôdohospodárskeho majetku, patriaceho osobám maďarskej národnosti, odsúdených podľa nar. 33/1945 Sb. n. SNR.

²⁴ A számítások az 1. és a 2. táblázat adatai alapján készültek.

1. táblázat
A 104-es rendelet szerinti elkobzások mérlege
(1945. február 27. – 1946. június 30.)²⁵

	Esetek száma	Százalékban	Földbirtok hektárban	Százalékban
Magyarok	2 776	55,8	56 206	19,16
Németek	1 359	27,32	107 985	36,83
Árulók	791	15,9	95 639	32,62
Társaságok	49	0,98	33 398	11,39
Összesen	4 975	100	293 228	100

2. táblázat
A 64-es rendelet szerinti elkobzások mérlege
(1946. július 8. – december 15.)²⁶

	Esetek száma	Százalékban	Földbirtok hektárban	Százalékban
Magyarok	3 501	10,65	136 994	49,49
Németek	25 678	78,17	66 233	23,93
Árulók	3 589	10,93	46 349	16,75
Társaságok	83	0,25	27 216	9,83
Összesen	32 851	100	276 792	100

A lakosságcsere következtében a szlovák földreformpolitikát irányító szerveknek a kialakult új jogi helyzetet kezelniük kellett. Az eddigi konfiskálásokat „formálisan” összhangba kellett hozniuk az egyezményvel. A deportált magyarok ellenben még kiszolgáltatottabb helyzetbe kerültek. A Szlovák Telepítési Hivatal (továbbiakban SZTH) szerint, ha vagyontárgyaik Csehországban maradtak,

²⁵ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Prevedenie parcelácie veškerej skonfiškovanej pôdy, szignatúra nélkül.

²⁶ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Prevedenie parcelácie veškerej skonfiškovanej pôdy, szignatúra nélkül.

akkor a cseh telepítési hivatal korlátlanul rendelkezhetett velük. Mindenesetre a szlovák politika számára legkésőbb már ekkor nyilvánvalóvá kellett válnia, hogy a nagy arányú vagyonszere- és átirányítás közben fellépő adminisztratív hiányosságok és nagyra törő nemzetpolitikai célok súlyos gazdasági veszteségeket okoznak és a mezőgazdasági termelés folytonosságát alapjaiban veszélyeztetik.

A magyarok által hátrahagyott földek jelentős részét 1947-ben még nem telepítették be, átmenetileg bérbe sem adták. A földek felmérése és a gazdaságok tűz- és kárbiztosítása késett. Ezek gazdasági veszteségeket okoztak, melyeket szervezési hibák idéztek elő. Az SZTH területi irodái lényegében rosszul végezték munkájukat. A központi hivatal ezt a nemtörődömséget, mely az 1947-es évi nyári aratást veszélyeztette, már szabotázzsal határosnak tekintette.²⁷ A kis- és közepes nagyságú mezőgazdasági vagyon gyorsított kiutalása azonban ennek ellenére nem került le a napirendről. A földreformügyi megbízott hivatala, az SZTH és a Nemzeti Újjáépítési Alap (továbbiakban NÚA, Fond národnej obnovy)²⁸ éppen

---

²⁷ SNA, FNO, 2. doboz, 34/II-47-M.

²⁸ A NÚA-ot a 108/1945-ös elnöki dekrétum alapján hozták létre. A NÚA elsősorban az ipari és kereskedelmi vállalkozások elkobzását végezte. Legfőbb célja az állami vagyon megőrzése és gyarapítása volt. A kezelésében összpontosuló vagyon nagy gazdasági potenciált jelentett (egy 1946-os bizalmas becslés szerint mintegy 300 gazdasági egységet kezeltek 1,5 milliárd korona értékben). Ennek a vagyonnak a szerkezeti megoszlása a következő volt: részvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok, szövetkezetek és magánvállalatok. Az illetékes megbízotti hivattalal vagy járási nemzeti bizottsággal történt megegyezés után a NÚA kompetenciájába tartozott az elkobzott vagyonok meghatározása, átvétele, adminisztrálása és őrzése. Ez a szerv csak addig kezelte a vagyonokat, amíg az új tulajdonviszonyt meg nem állapították. A szervezet egyik kiemelt feladata volt a elkobzott vagyonok igazgatása, a vállalatok nyereségességének biztosítása, valamint a szükséges befektetések megvalósítása. Ezért is törekedtek a minél teljesebb adatfelmérésre. Šbířka zákonů a nařizení. Státní tiskárna, Praha 1945, 248–254. SNA, FNO, 1. doboz, Intimát o sůstave správy priemyselných konfiškátov (1946. november 5.), szignatúra nélkül.

a kiutalásokban látta a gazdasági konszolidáció eszközét. A déli határ menti területeken nem látták célszerűnek egy a régiók gazdasági sajátosságait figyelembe vevő gazdaságpolitika megvalósítását.²⁹

Az agrár- és telepítéspolitikai irányítói a lakosságcsere folytán, a déli területeken kb. 63 301 hektár mezőgazdasági föld „felszabadulásával” számoltak, melyeken önálló szlovák gazdaságok felállítását vizionálták.³⁰ A földkiutalásoknál a magyar katolikus egyház birtokait, mintegy 43 716 hektárt „tartálékoltak.”³¹

A tervek és a számok azonban nem fedték a valóságot. Az SZTH mezőgazdasági szakosztályának munkáját – a hivatalos értékelés szerint – „terv nélküli” jellemezte. A telepítésre felhasználható földállomány is kevésnek bizonyult. Az 1946 novemberétől csehországi közmunkára kényszerített szlovákiai magyarok földtulajdona nem volt elegendő, még a reemigránsok letelepítésé-

---

²⁹ SNA, FNO, 1. doboz, ukl. znak 26, Pripomienky rady OÚ a FNO k návrhu zákona o skrátenom prídelovom pokračovaní. A déli határterületek mint a betelepítési politika színterei értékelték fel. Ez az övezet 20 magyar többségű járás területét és a szloványvidéken 29 települést foglalt magába. SNA, PPPR-B, 305. doboz, Osídľovaci plán, B-3862/48-II/2.

³⁰ SNA, FNO, 2. doboz, Správa o činnosti Osídľovacieho úradu pre Slovensko a Fondu národnej obnovy, 3840/1948 prez.

³¹ Katasztrális holdakban ez a földállomány a következőképpen oszlott meg: Esztergomi Érsekség – 50 791, Esztergomi Káptalan – 13 368, premontrei rend Jászón – 5147, Premontrei Apátság – 2794, két azonosítatlan apátság együtt 1336, Budapesti Központi Szeminárium – 525, Egri Káptalan – 263. A katolikus egyház birtokainak gondnokság alá helyezése, elkobzása és szétosztása ellen a szlovák püspöki kar és a Vatikán is tiltakozott. A Szentsek az 1938 előtti jogi állapotokat és az 1927-es *modus vivendi*-t tartotta mérvadóknak. A katolikus földbirtokok nagyobbik részét a 147/1947-es törvény alapján kobozták el. A szlovákiai egyházaktól elvett mintegy 100 ezer hektár mezőgazdasági földterület döntő többsége a katolikus egyház tulajdona volt. Az 1948. március 21-én elfogadott 46/1948-as törvény a kisebb egyházi birtokok (plébániák, kolostorok, misealapok) elkobzásáról rendelkezett. *Ivan Petranský: Egyházpolitika Szlovákiában 1945–1948 között.* In: *Felekezetek, egyházpolitika, identitás/Konfessio, cirkevná politika, identita.* Szerk. Balogh Margit, Bp., 2008. 37.

re sem.³² Azok a birtokok, melyeket erre a célra felhasználtak, kis terjedelműek voltak, az ingatlanok nem voltak kielégítő állapotban. A túlnyomórészt kisbirtokos magyar deportáltak lakóházainak elvétele és kiutalása a súlyos szlovákiai lakáshelyzetten sem segíthetett. Az elképzelt önellátó gazdaságok kialakítása és egy egzisztenciálisan erős szlovák középparaszti réteg megteremtése így hiú ábránd maradt.³³ A deportálások kudarcra nemcsak a magyarok vagyoni ügyeinek mielőbbi rendezését, a „náborista” földek betelepítésének „dilemmáját” vetette fel, hanem a munkaerőkiesés és a mezőgazdasági földek elhanyagoltságának a felszámolását, egyáltalán a dél-szlovákiai határvidéken jelentkező gazdasági zavarok megszüntetését is.³⁴ A magyar kisebbség helyzetének „rendezése” kihatott a mezőgazdasági birtokok elkobzásának folyamatára. A 26/1948-as rendelet a magyar kisbirtokokat, melye-

---

³² A csehszlovák kormány a deportálásokkal Magyarországot a lakosságcsere mielőbbi megkezdésére akarta rákényszeríteni. A csehszlovák fél a diszkriminatív, alapvető humanitárius elveket sértő lépéssel a magyarok ügyét kizárólagosan belügyként kezelve, a dél-szlovákiai magyar etnikai terület megbontását és a kisebbség széttelepítését akarta elérni. A 88/1945-ös elnöki dekrétum alapján „köz munkára” hivatkozva, erőszakkal 41 666 magyar személyt deportáltak a cseh mezőgazdasági területekre. 2489-en „önként” települtek át. A csehszlovák kormány a negatív külföldi reakciók, bírálatok miatt és Magyarország tiltakozására 1947 februárjában leállította a magyarok kiszállítását. A magyar kormány 1947. április 12-én újra megkezdte a lakosságcserét. A szlovákiai magyarok kollektív emlékeztetőben a deportálások a leginkább feloldhatatlan traumaként jelennek meg.

Molnár Imre: Kényszermagyarok. Szabó Károly emlékének. A Csehországba került magyarok II. világháború utáni történetének fejezetei. In: Új Minden Gyűjtemény. Szerk. Veres Géza, Pozsony/Bratislava 1993. 75–94; *Vadkerty Katalin*: A deportálások. A szlovákiai magyarok csehországi kényszerköz munkája 1945–1948 között. Pozsony, 1996. 30.

³³ SNA, FNO, 1. doboz, Zápísniica zo zasadnutia OÚ a FNO zo 14. mája 1947; Uo. 2. doboz, Správa o činnosti Osídľovacieho úradu pre Slovensko a Fondu národnej obnovy, 3840/1948 prez.

³⁴ SNA, PPPR-B, 304. doboz, Zpráva o niektorých problémoch južného Slovenska, 61562/1948.

ket nem használtak fel a földreform során és még nem osztották ki új tulajdonosoknak, mentesítette az elkobzás alól. Ez 33 járás területén található 33 053 hektár földet érintett.³⁵

Az elkobzott magyar földbirtok-állomány nagyságáról utólag, 1948 októberében készült beszámoló. A kisbirtokok száma 49 308 volt, amelyen 8947-en gazdálkodtak. A csehszlovákiai magyar és magyarországi tulajdonosok az elkobzások ellen számos esetben fellebbeztek, de ezeket a kérvényeket a földreformügyi hivatal sorra elutasította és azokat jogosulatlanoknak ítélte.³⁶

A csehszlovák állampolgárság megadása kényelmetlen helyzetbe hozta a földreform irányítóit.³⁷ Alapvető kérdésként merült fel, hogy milyen terjedelemben és milyen módon szükséges vagy lehetséges végrehajtani az elkobzás feloldását, megszüntetését. A 245/1948-as törvény szerint annak a személynek a földbirtokáról oldhatták fel az elkobzást, aki visszakapta a csehszlovák állampolgárságot. A föld nagysága azonban nem haladhatta meg az 50 hektárt. A valóságban a feloldást több feltételhez kötötték. A kérvényezőnek pozitívan kellett viszonyulnia a népi-demokratikus rendszerhez és a központilag meghatározott kontingenst be kellett szolgáltatnia. Mielőtt azonban a végzéseket kiadták volna, a nemzeti és a földművelési bizottságok véleményét is kikérték. Ez a folyamat csak részleges és korlátozott volt, hiszen nem járt kárpótlás

---

³⁵ SNA, PPPR-B, 411. doboz, 325/51-IX/A.

³⁶ SNA, PPPR-B, 79. doboz, Konfíškačná komisia v Šahách.

³⁷ Az 1948. október 25-én elfogadott 245. számú törvény szerint azok a magyar nemzetiségű lakosok kapták vissza csehszlovák állampolgárságukat, akik 1938. november 1-jén ilyen állampolgársággal rendelkeztek, azt elvesztették és állandó lakóhelyük Csehszlovákiában volt, s akik nem „vétkeztek” a népi-demokratikus rendszerrel szemben. A gyakorlatban a hozszadalmis ügyintézés az osztály- és rendszerellenes elemek kiszűrésével párosult. A Dél-akció sikertelensége után a kormányzati szervek az adminisztratív eljárásra fektették a hangsúlyt. *Štefan Šutaj: A Dél-akció. A szlovákiai magyarok 1949. évi csehországi kitelepítése. Regio 3. (1992: 2. sz.) 91–112.*

a korábban elszenvedett károkért és gazdasági veszteségekért.³⁸ A Dél-akcióból visszatért „náboristák”, nem teljes adatok szerint 2453 magyar család, nem kapta vissza élő és holt leltárát, 171 pedig földjeit. Összesen 258 család nem térhetett vissza saját házába. Beszolgáltatott állatállományuk után sem kaptak kártérítést.³⁹

A MAGYAR SZÖVETKEZETEK FELSZÁMOLÁSA

A szlovákiai szövetkezeti rendszer nemzeti homogenizálásának gondolatát a kassai kormányprogram tartalmazta.⁴⁰ Ebben a politikai programban a szövetkezetek ugyan a népi-polgári önszerveződés és társadalmi együttműködés egyik legfontosabb demokratikus eszközeiként jelentek meg, azonban ezekkel csak a többségi, államalkotó nemzet tagjai élhettek. Az árulók és háborús bűnösök mellett a nem szláv etnikumok képviselőit is kizárták a szövetkezetekből. Az ellenségkép-alkotás pedig éppen a fennen hirdetetett szövetkezeti ideálokat, így a szervezeti autonómiát, a részvételi jogot és az emberi tevékenység szabad kibontakoztatásának jogát sértette.

Az egykori szlovákiai német és magyarországi szövetkezeti központok jogkörei megszűntek. A tagszövetkezeteknek 1945 végéig csatlakozniuk kellett a szlovák központokhoz. A szlovákiai szövetkezeti rendszer legnagyobb irányító és revíziós szerve az 1919-ben alakult Központi Szövetkezet (továbbiakban KSZ, Ústredné družstvo) maradt. Keretein belül a mezőgazdaság, állattenyésztés-

---

³⁸ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Pozemková reforma – správa o dielčích otázkach pozemkovej reformy.

³⁹ *Popély Árpád*: Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez I. Válogatás a csehszlovák állami és pártszervek magyar kisebbséggel kapcsolatos dokumentumaiból. Spisy k dejinám Maďarov v Československu v rokoch 1948–1956 I. Výber dokumentov československých štátnych a stranických orgánov o maďarskej menšine. Fórum Kisebbségkutató Intézet/Fórum inštitút pre výskum menšín, Somorja/Šamorín 2008, 243–247.

⁴⁰ *Szarka L.*: Jogfosztó i. m. 46.

tés, zöldség- és gyümölcsstermesztés, tejtermelés, szeszipar és erdőgazdálkodás igényeinek megfelelően kilenc szövetség működött. A szlovákiai szövetségi rendszerben 1944 végén, a magyar szervezetek nélkül, összesen 20 városi takarékpénztárt, 58 földműves pénztárt, 39 kisipari-polgári hitelszövetkezetet és 809 hitelszövetkezetet találhatunk. 1945 végére az utóbbi szövetségi csoporthoz tartozó szervezetek száma 890-re nőtt.⁴¹

Szlovákiában 1947 elején már négy szövetségi központ (Ústredné družstvo, Zväz roľníckych vzájomných pokladníc, Živnozväz, Zväz zamestnaneckých družstiev) működött. A KSZ ellenőrzési jogköre azonban a többi szövetségi központ felett megmaradt. A változatos típusú, szakosodott több mint két és félezer szervezetet nyolc kereskedelmi szövetség tömörítette, melyekhez még két „segítő” szövetség társult.⁴² A KSZ-nek 1945 végén 2596 tagja volt, akik 40 245 üzletrészt jegyeztek 8 millió korona értékben.⁴³ A szlovák szervezetek döntő hányadát 1947-ben a nem hitelszövetkezetek csoportjában a fogyasztási szervezetek alkották (64,6%). Számarányukban az ún. földműves, kisiparos és építkezésekre szakosodott szervezetek következtek. Az összesen 957 hitelszövetkezet nagyobbik része, 92%-a a KSZ-ben összpontosult. Kisebb csoportjuknak, az 1920-as években kialakult típusnak, a Kölcsönös Földműves Pénztárak Szövetsége (Zväz roľníckych vzájomných pokladníc) volt a szövetségi központja.⁴⁴

A szlovákiai régiókban a szervezetek hálózatát a katonai hadműveletek szétzilálták. Például a nagymihályi, késmárki és eperjesi titkárságok nem működtek, a nyugati régiókba evakuálták

---

⁴¹ Štefan Horváth – Ján Valach: Peňažníctvo na Slovensku 1945–1950. Bratislava, 1984. 108, 116.

⁴² M. J. Milov: Slovenské družstevníctvo v prehľade. Prípravný výbor Storočnice slovenského družstevníctva, Bratislava, 1947. 13.

⁴³ Hospodársky obzor (továbbiakban HO), 1947. május 15. 10. sz. 177.

⁴⁴ Miroslav Fabricius – Roman Holec – Ján Pešek – Oto Virsik: 150 rokov slovenského družstevníctva. Víťazstvá a prehry. Bratislava, 1995. 133.

őket.⁴⁵ A szövetkezetek a háború alatt, hasonlóan a többi gazdasági szervezethez, súlyos anyagi károkat szenvedtek. A legsúlyosabb veszteségeket a fogyasztási szövetkezetek szenvedték el, mert árukészletük, nyersanyagtartalékaik, pénzkészletük vagy megsemmisült, vagy az átvonuló katonai csapatok elvitték, illetve a helyi lakosság a vagyonukat szétrabolta. A katonai összecsapások következtében a szövetkezeti épületek jelentős károkat szenvedtek.

A rendszer konszolidálására 1945 májusától került sor. A szlovák szövetkezeti központok fokozatosan újraszervezték hálózataikat. Például a mezőgazdasági szövetkezetek központja 15 déli településen reaktiválta fiókinézeteit.⁴⁶ A Fogyasztási Szövetkezetek Bevásárlási Központja (továbbiakban FSZBK, Nákupná ústredňa potravíných družstiev),⁴⁷ az áruellátás és -elosztás céljából Tornaľán szervezett kirendeltséget.⁴⁸

A háborút követő évek gazdasági szempontból nem tekinthetők diadalmenetnek. A KSZ-nek nagymértékű támogatásokkal kellett fenntartania a rendszert, melyben az 1939–1945 közötti időszak negatív hatásai, többek között az adókedvezmények megvonása, a szövetkezetalapítások korlátozása, és főképpen a hitelszövetkezeteknél jelentkező veszteségek, továbbra is tapasztalhatók voltak.⁴⁹

A felszabadulás után, Szlovákiában az összes fogyasztási szövetkezet kb. 20%-a szorult a szövetkezeti központok, illetve az állam pénzügyi segítségére. 403 fogyasztási szövetkezetet ért kisebb-nagyobb mértékű károsodás.⁵⁰ A magyar és német szövetkezetek

---

⁴⁵ HO, 1945. november 1. 21. sz. 211, 227, 228.

⁴⁶ Ezek a következő települések voltak: Somorja, Dunaszerdahely, Galánta (Szenc és Vágtornóc mint ideiglenes kirendeltségek), Nagymegyér, Léva, Érsekújvár, Komárom, Kőbölkül, Verebely, Zselíz, Ipolyság, Losonc, Rimaszombat, Kassa, Tornaľa, Nagykapos. HO, 1945. augusztus 15. 16. sz. 119.

⁴⁷ Ezt a szervezetet a Központi Szövetkezet hozta létre 1934-ben a szlovákiai fogyasztási szövetkezetek központosított áruellátása céljából.

⁴⁸ HO, 1946. február 1. 3. sz. 49.

⁴⁹ HO, 1945. szeptember 30. 19. sz. 171.; Uo. 1946. június 1. 11. sz. 152.

⁵⁰ HO, 1946. július 15. 14. sz. 196.

elkobzásának folyamatát a megsemmisült vagy károsodott cégbejegyzések, a hiányzó regiszterek és a Magyarországra, illetve Németországba elszállított könyvelés és vagyontárgyak hátráltatták.⁵¹

A SZNT a katonai felkelés ideje alatt, 1944 szeptemberében kiterjesztette a nemzeti gondnokságot a német és árjásított üzemekre, ami a szövetkezeteket is érintette.⁵² A harci cselekmények befejeződése után a szövetkezetekre a gondnokságokat szabályozó 50/1945-ös rendelet vonatkozott. A szövetkezetek irányítására a rendelet 11. paragrafusa értelmében ideiglenes vezetőséget neveztek ki. Az új igazgatósági tagokat, megválasztásuk előtt politikai és nemzeti megbízhatóságuk alapján ellenőrizték és üzletrészek birtoklásának módjait is megvizsgálták. Ez a rendelet határozta meg a szövetkezeti fajták szerinti felügyeleti rendszert. A községi vagy városi térben működő szövetkezeteknél az igazgatóságokat a helyi nemzeti bizottságok nevezték ki. A járási nemzeti bizottságok azoknál a szövetkezeteknél kaptak illetékességet, melyek hatásköre a településeket túllépte, azonban nem lépte túl a járások határait. Az építkezési és lakásszövetkezeteknél a szociálisügyi megbízott, a mezőgazdaságiaknál a földművelésügyi megbízott, az ipari és egyéb szövetkezeteknél az ipari és kereskedelemügyi megbízott kapott felügyeleti jogköröket. A politikai és nemzeti megbízhatóság ellenőrzését később is megismételhettkék. A cégbejegyzés és a szövetkezet vezetőségének megválasztása után a nemzeti gondnokság intézményét központilag megszüntethették.⁵³

A magyar szövetkezetek vagyonát elkobozták és azzal a NÚA rendelkezett. A belügyi megbízott 1492. számú 1946. augusztus

---

⁵¹ HO, 1946. február 15. 4. sz. 55. p. A pozsonyi cégbíróóság területén ez 18 magyar hitelszövetkezetet, a komáromiban 30-at, a nyitraiban 9-et, a besztercebányaiakban 12-öt és a kassaiban szintén 12-öt érintett. Státny archív v Bratislave (továbbiakban ŠA-BA), Krajský súd v Bratislave, firemný register (továbbiakban KS-BA-FR), 230. doboz, B-XXXVIII-624.

⁵² *Jan Pešek: Družstevníctvo na Slovensku po druhej svetovej vojne (1945–1948). Historický časopis 43. (1995: 3. sz.) 452.*

⁵³ HO, 1945. augusztus 15. 16. sz. 135.

12. keltezésű rendelete alapján 132 magyar hitelszövetkezetet koboztak el. Ezek 36%-át a Dunaszerdahelyi, Galántai, Komáromi és Párkányi járásokban találhatjuk.⁵⁴ A KSZ-hez 1945 végén a Szlovákiához visszakerült területeken további 81 hitelszövetkezetet kapcsoltak, melyekre az elkobzás nem vonatkozott. A déli területeken, a háború végén még 14 földműves pénztár és 8 iparos hitelszövetkezet működött.⁵⁵

Az elkobzásra ítélt magyar hitelszövetkezetek egy központi felszámoló bizottság felügyelete alá kerültek, melyet a Pénzügyi Megbízotti Hivatal 1948. március 30-án hozott létre.⁵⁶ A hatáskörébe 129 magyar és 63 német hitelszövetkezet tartozott.⁵⁷ A szlovák hitelszervezeti rendszer átalakításának folyamatában, immár kommunista forгатókönyv szerint megvalósuló központosítás részeként, 1950 elején, a jogi önállóságukat veszített magyar hitelszövetkezeteket a pozsonyi székhelyű Signum Iparosok, Kereskedők és Gazdák Hitelszövetkezetében „összpontosították.”

A Pozsonyban egykor jelentős gazdasági és hitelezési szerepet betöltő, 1906-ban alakult Signum 1945 után csupán egy technikai-adminisztratív keretet biztosított. Háború utáni sorsa azonban nemcsak ezért érdekes, hanem főleg azért, mert a magyar szövetkezetek közül egyedülként került be az ún. szovjet hadizsákmányok kategóriájába.

⁵⁴ Horváth, Š. – Valach, J.: Peňažníctvo i. m. 178–182.

⁵⁵ Horváth, Š. – Valach, J.: Peňažníctvo i. m. 116.

⁵⁶ A bizottság teljes szlovák megnevezése: Súhrnná likvidačná správa konfiškovaných úverných družstiev.

⁵⁷ SNA, FNO, 5. doboz, 11278/46-VI/18; ŠA-BA, KS-BA-FR, 230. doboz, B-XXXVIII-624; HO, 1947. március 1. 5. sz. 92. Ez az adat, 130 szövetkezet, eltér a Horváth–Valach-féle kötetben (Horváth, Š. – Valach, J.: Peňažníctvo i. m. 178–182.) szereplő jegyzéktől, melyben más járási megoszlás szerepel és néhány, így a galántai Hanza Hitelszövetkezet, a Komáromi Önségélyző Hitelszövetkezet, a Lévai és Rimaszombati Járási Hitelszövetkezet hiányzik. Ellenben az általam hivatkozott levéltári forrás nem tartalmazza a vágsellye-vecsei és párkány-nánai szövetkezeteket.

A szövetkezet üzleti helyiségeit, Pozsony 1945. áprilisi felszabadításakor a szovjet csapatok lefoglalták. A szlovák ellenőröket a szövetkezet helyiségeibe be sem engedték. A gondnokok kinevezése, illetve a gondnokság bevezetése a szovjetek elutasító magatartása miatt ekkor akadályokba ütközött, sőt két személy „ideiglenes” szlovák gondnoknak adta ki magát. A szovjet katonai parancsnokság és a szlovák szervek közötti kommunikáció májusban-júniusban kezdett helyreállni. A szövetkezet átvilágításának és a vagyon felmérésének másik problémáját a magyar tisztviselők hiánya jelentette, ugyanis egy részüket „örizetbe vették”, más részük a városból eltávozott.

A szövetkezet vagyonállományát súlyos veszteségek érték. A szovjet hadsereg, az utólag készült felmérés szerint, 208 801 korona értékben „foglalt le” készpénzt, értékpapírokat és különféle tárgyakat. A betétből 2,4 millió koronát, az 1946-os mérlegfőösszeg 30%-át államilag zároltak. A 737 magyar tag által befizetett üzletrésztőke, 148 200 korona került szlovák tulajdonba. A váltók vesztesége, melyeket az oroszok 1947-ben a Csehszlovák Nemzeti Banknak visszaszolgáltattak, 816 450 koronára rúgott.⁵⁸ A gondnokságot 1947 végéig fenntartották, közben a felszámolást is elindították. A szövetkezetet 1948 augusztusának végén a központi felszámoló bizottság vette át. 1950 végén a NÚA-hoz került és törölték a cégjegyzékből.⁵⁹

A Signum, a Pozsonyi I. Takarékbank mellett a másik olyan magyar gazdasági szervezet volt, amely a csehszlovák-szovjet pénzügyi súrlódások tárgyává vált.⁶⁰

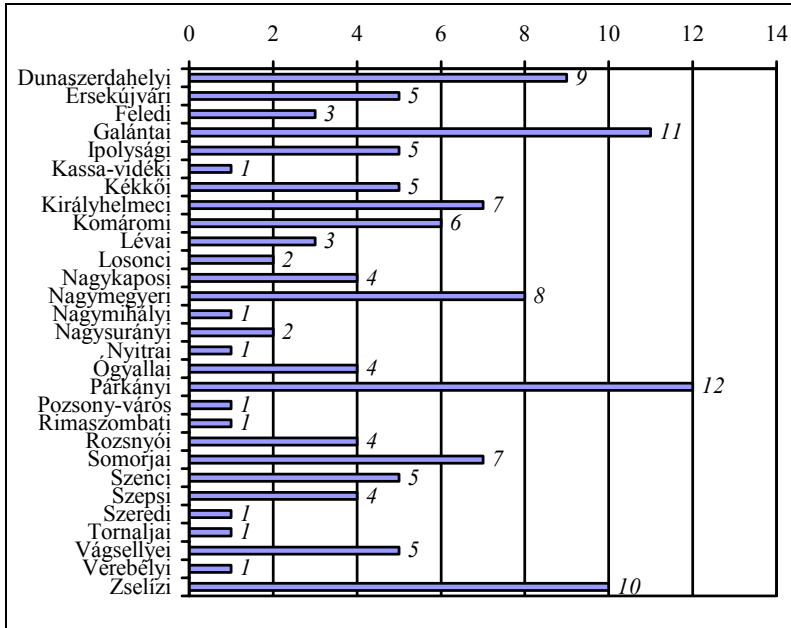
---

⁵⁸ Archív Národnej banky Slovenska (továbbiakban ANBS), Národná banka Československa–Oblasťný úrad pre Slovensko (továbbiakban NBČS-OÚS), 35. doboz, Trofejné komisia Červenej armády, A Signum 1947. június 24. levele a nemzeti banknak (mellékletben a váltók jegyzéke).

⁵⁹ ŠA-BA, KS-BA-FR, 123. doboz, 8877/S-4/48.

⁶⁰ Horváth, Š. – Valach, J.: Peňažníctvo i. m. 126. Az 1946-os tárgyalásokon paradox módon a csehszlovák fél mégis a Signum etnikumfeletti jellegével érvelt. Kizárólag pozsonyi gazdasági szervezetként tüntette fel, melynek sem magyar, sem német jellege nem volt és tagjai csehszlovák állam-

*Az elkobzott magyar hitelszövetkezetek járási megoszlása*⁶¹

A magyar fogyasztási szövetkezetek vagyonállományának felmérését és üzleti-pénzügyi tevékenységük ellenőrzését a FSZBK végezte. Ez a szövetkezeti központ 1946 októberében kötött meg egyezést a NÚA-pal a volt magyar szövetkezetek átvételéről. A szövetkezeti rendszer irányítói ezt a lépést átmenetinek tartották. Azzal indokolták, hogy a népszolgálat jegyében az elkobzott „ellességes” szövetkezeti javakat a szlovák vezetés alatt álló régi és

polgárok voltak. A csehszlovák vélemény szerint a szovjet zsákmányoló bizottság 5,2 millió koronát foglalt le. A szövetkezet követelései 4,1 millió koronára rúgtak. Magyar Országos Levéltár – Országos Levéltár, Magyar Nemzeti Bank, Z 12, 36. csomó, 327. tétel, A Magyar Általános Hitelbank levele a Magyar Nemzeti Banknak (1946. április 9.).

⁶¹ ŠA-BA, KS-BA-FR, 230. doboz, B-XXXVIII-624.

új szövetkezeteknek adják át. A FSZBK-hoz összesen 334 magyar szövetkezet került, melyekből 147-et Hangya-központhoz tartozóként jelöltek meg. Ez a központ a magyar szövetkezeteken kívül 44 német fogyasztási szövetkezetet vett át.⁶²

A csehszlovákiai magyarság két világháború közötti legsikerebb gazdasági vállalkozása, mely kisebbségi társadalomszervezési feladatokat is felvállalt, a fogyasztási szövetkezetek külön hálózatát szervezte meg és kislétföldi pozícióit a Magyarországhoz való csatlolás után is megtartotta, a Hanza Szövetkezeti Áruközpont (HSZÁ) volt. Az áruközpont nemzeti gondnokság alá került és üzleti vállalkozásait, gazdasági infrastruktúráját elkobozták.

A nemzeti gondnokságot erre a magyar szövetkezeti központra 1945 tavaszán terjesztették ki.⁶³ A galántai vasútállomás környékén elhelyezkedő telepen található összes ingatlan vagyont, a malmot, ecet- és likörgyárat, keményítőgyárat, hűtőházat, baromfitelepet, irodai épületeket és raktárakat a FSZBK-a vette át. A téglagyárat egy építkezési szövetkezetnek juttatták.⁶⁴ A mezőgazdasági földtulajdonát szintén elkobozták.⁶⁵ Az 1937-ben megvásárolt és átalakított, a csehszlovákiai magyar népművelés és szövetkezeti propaganda szolgálatában álló Unio könyvnyomda is erre a sorsra jutott.⁶⁶ Ugyanakkor a szenci téglagyár rekonstrukciója zajlott és a galántai ecetgyárat gyorsan üzembe állították. Az utóbbi, a háború utáni években a kinorányi mellett a délnyugat-szlovákiai terület el-

---

⁶² SNA, Ústredné družstvo (továbbiakban ÚD), 211. doboz, 1237/1947.

⁶³ ŠA-BA-ŠA, ONV-GA, 7. doboz, 29/1945.

⁶⁴ SNA, FNO, 5. doboz, 383/1948prez.; SNA, ÚD, 241. doboz, Hanza ústredné družstvo, Delimitačný návrh. ŠA-BA-ŠA, ONV-GA, 158. doboz, I.562/1949, „Hanza”-Galanta. A Hanza nebojszai keményítőgyárának nemzeti gondnokságára ŠA-BA-ŠA, ONV-GA, 104. doboz, 22650/1948.

⁶⁵ ŠA-BA-ŠA, OS-ŠA, 176. doboz, 960; 189. doboz, 501, 624; 196. doboz, 1870.

⁶⁶ SNA, FNO, 44. doboz, Tlačiareň Unio.

látását biztosította.⁶⁷ A szlovák központ a baromfityénységben és tojásellátásban is jelentős befektetéseket valósított meg.⁶⁸

A szlovák döntéshozó szervek, a nacionalizálási szándék érvényesítése mellett a Hanza-komplexum fenntartását, immár kirendeltségként további működtetését és a gazdaságosság megőrzését tekintették elsőrendű céljuknak. Ennek pénzügyi alapját a Hanza Hitelszövetkezet alkotta, amely az 1947. március 31. mérleg szerint 28,3 millió korona mérlegfőösszeggel és 16,7 millió korona betétekkel rendelkezett. A hitelszövetkezet magyar tagsága, a 45 120 koronát kitevő üzletrésztőkét (1444 üzletrész 30 korona és 18 üzletrész 100 korona értékben) a galántai régióban 1947 tavaszán kezdődő magyarországi kitelepítésig ugyan névleg birtokolta, de gyakorlatilag nem rendelkezhetett vele.⁶⁹

A szlovák szövetkezeti elit a HSZÁ-ra mint egy ellenséges gazdasági bázisra tekintett, mely a csehszlovák gazdasági rendszerben „trójai falóként”, „az irredentizmus bástyájaként” kiszámíthatatlanul viselkedett, ezért teljes mértékben és véglegesen pacifikálni kellett. A magyar szövetkezeti vezetőket és tisztviselőket internálták, kiutasították és népbíróági perek indultak ellenük. Kuthy Gézá, a Hanza elnökét 1945 áprilisa és szeptembere között vizsgálati fogságban tartották. Távollétében, 1946-ban a galántai népbíróóság „kollaboráns” és „irredenta” magatartásáért munkatáborban letöltendő hatévi szabadságvesztésre ítélte, és 15 évre eltiltotta az állampolgári jogok gyakorlásától.⁷⁰ A Kuthy család házát Galántán elkobozták és az Oktatásügyi Megbízotti Hivatal tulajdonába került.⁷¹ Nagy Ferenc, a HSZÁ ügyvezető igazgatója, majd

---

⁶⁷ HO, 1945. augusztus 15. 16. sz. 111.; Uo. 1945. szeptember 1. 17. sz. 147. A kelet-szlovákiai régió ecetellátását a Hangya által létrehozott modern kassai ecetgyár elégítette ki. Uo. 1946. március 15. 6. sz. 70.

⁶⁸ HO, 1946. október 15. 20. sz. 305.

⁶⁹ SNA, ÚD, 123. doboz, Hanza-Galanta; ŠA-BA, KS-BA-FR, 844. doboz, B-XXVIII-2372.

⁷⁰ ŠA-BA-ŠA, ONV-GA, Trestné listy, 114. doboz, 14 270/1946, 15470/1946.

⁷¹ SNA, FNO, 1947. október 18. jkv.

főigazgatója ellen 1946-ban szintén népbírósi eljárás indult. Kuthyhoz hasonló büntetéseket kapott. Hétévi szabadságvesztéssel, teljes vagyonelkobzással sújtották, és a közügyektől, illetve állampolgári jogainak gyakorlásától 15 évre eltiltották.⁷² Nagy esete azonban Kuthytól eltért, az utóbbi minden bizonnyal korábban Magyarországra távozott. Nagyot, kitelepítéséig, mivel a szövetkezeti áruközpont átvételét és átszervezését minél zökkenőmentesebben kívánták megvalósítani, a FSZBK – 6250 korona bruttó fizetéssel – „egyszerű alkalmazotti” státusban hagyta (őt és a többi magyar alkalmazottat „állandó felügyelet” alatt tartották).⁷³

A Hanza vezetőségét, teljesen irracionálisan, a gazdasági visszaélés és a szövetkezeti eszme elárulásának vádjával is illették. Az 1947-es revízió során derült fény az 1945 márciusában „lebonyolított” pénzmozgásra, mely során a Hanza-tiszviselők a központ és a mezőgazdasági szövetkezet pénzeit nem vezették át a hitelszövetkezet számlájára. A 12,2 millió korona „elveszett” tőke sorsáról nincsenek pontos adatok. Vagy a hadiesemények következtében és a kaotikus viszonyok közepette vesztett nyomuk, vagy a Magyarországra menekülő, átköltöző tisztviselők, az elkobzástól tartva, kimentették.⁷⁴

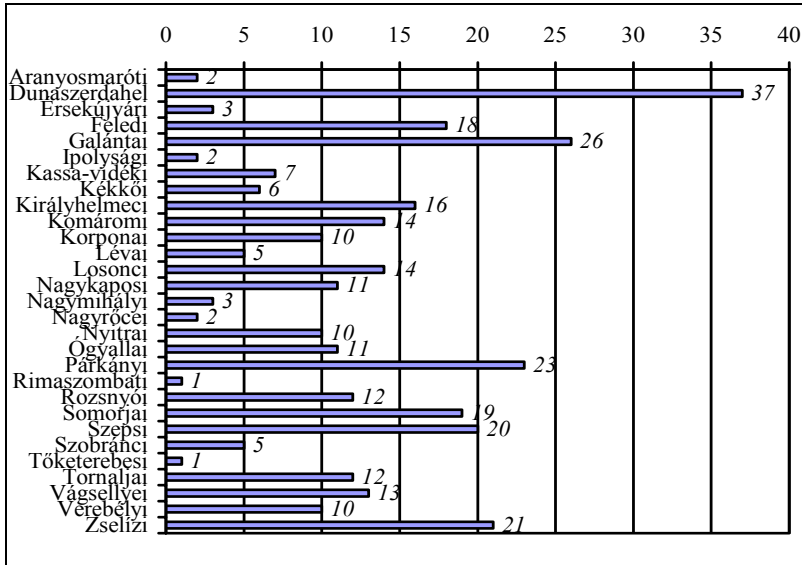
---

⁷² ŠA-BA-ŠA, ONV-GA, 23. doboz, 4416/1947.; Uo. Trestné listy, 114. doboz, 19005/1946.

⁷³ HO, 1945. szeptember 30. 19. sz. 180. Galántán a termelőüzemekben és a kirendeltségben a 131 alkalmazottból 87 volt szlovák, 34 reszlovakizált, 6 repatriáns és 4 magyar. Hospodársky obzor, 1948. február 1. 3. sz. 35. Rövid ideig Kassán is alkalmazásban maradt néhány magyar tisztviselő. A Hangya hivatalnokai közül Medve István és Tichý Károly kitelepítésükig a KSZ kassai revíziós titkárságán dolgoztak, de munkaszerződést állítólag nem kaptak. HO, 1945. november 1. 21. sz. 228.

⁷⁴ SNA, ÚD, 123. doboz, Hanza-Galanta.

*Az elkobzott magyar fogyasztási szövetkezetek
járási megoszlása⁷⁵*

A szövetkezetek fontos szerepet kaptak a szlovákiai elkobzások folyamatában, a belső telepítések és a lakosságcsere során.

Az elkobzott magyar és német szövetkezeti vagyonok egy részét a szlovák szövetkezetek 1946 végéig igényelheték. Olyan kisipari vállalkozások is szóba jöhetnek, amelyeknél fennállt a lehetőség a szövetkezetté való átalakításra. Azokban az esetben, ha az elkobzott vagyonállományból új szövetkezetet hoztak létre, az alapítás indokoltságáról az illetékes szövetkezeti központtal kellett egyeztetni.⁷⁶ A nemzeti gondnokság alá vont szövetkezetek vagyoni helyzete a háborút követő években bizonytalan volt,

⁷⁵ SNA, ÚD, 211. doboz, 1237/1947.

⁷⁶ Vestník Osídľovacieho úradu pre Slovensko, 1946. november 15. 22. sz. 325.; Uo. 1946. december 15. 12. sz. 157–158.

ezért a szlovák alkalmazottak részéről mindjobban erősödő igény jelentkezett a szövetkezetek gyors átvételére. A helyzetüket úgy akarták megszilárdítani, hogy alkalmazotti státusukból kifolyólag, üzletrészesek is lehettek volna. Ezek a törekvések a hatályos szövetkezeti jogban rögzített alkalmazotti szövetkezeti típussal (zamestnanecké družstvo) kerültek szembe, ugyanakkor az államosítás folyamatába sem illeszkedtek.⁷⁷

A 108/1945-ös dekrétum nem rendelkezett az elkobzott vagyonok szétosztásának és felhasználásának módjáról, így azok további állami rendelkezésektől függtek. Az egyik korabeli jogi érvelés szerint ezek a kvázi alkalmazotti szövetkezetek az egyéni haszon szerzés szolgáltatában is állhattak, a vagyon és gazdálkodás ellenőrzése lehetetlenné válhatott és a nyereség egyoldalú felhasználásával a szövetkezés alapvető eszméit sérthették. Az egy személyben alkalmazottak és tulajdonosok az illetékesség körüli problémákat vetették fel. Ezek a kezdeményezések a kapitalista nyereségorientáltságot képviselték, amelyek ellen elvileg a szövetkezetek alakultak.⁷⁸

A gondnoksággal kapcsolatban negatív vélemények is megjelentek. Felrótták a nem szövetkezeti gondolkodású komisszárók, jegyzők és tanítók hozzáállását, akik csak a jutalmakért vállalták a szövetkezet vezetését, amihez gyakran nem is értettek. A volt magyar fogyasztási szövetkezetek csoportja alkotta a rendszer leggyengébb láncszemét. A tagságukat vagy megfélemlítették, vagy passzív maradt. A régi vezetés félreállításával néhol áttekinthetetlen viszonyok uralkodtak. A vezetők egy része önhatalmúlag intézkedett és a lakosok között az érdekellentétek szaporodtak.⁷⁹

---

⁷⁷ HO, 1947. május 1. 9. sz. 149–150.

⁷⁸ HO, 1946. január 1. 1. sz. 23–25. Legfőképpen a kelet-szlovákiai területeken spekulációs szándékra épülve, a szövetkezeti központokat megkerülve, hoztak létre új szövetkezeteket, melyek a közvélemény megtévesztése végett a hitelügyletek és termelői feladatok széles skáláját „képviselték.”

⁷⁹ HO, 1946. április 15. 8. sz. 109.

Az áttelepült szlovákság pozíciófoglalása nem volt egyértelmű és egyirányú. Településenként változó erőviszonyokkal találkozhatunk. A déli járások szövetkezeteinek tagsága lényegében ekkor, 1945–1948 között vált vegyessé, illetve egyneművé. A reszlovakizált és a kitelepítésükre váró, kiszoruló magyarok mellett a belső telepítések és a lakosságcsere keretében betelepült szlovákok alkották a mindjobban, számos esetben passzív magatartású tagságot. Ezeket a csoportokat a nemzetiségi és szociális ellentétek osztották meg. Némely esetben a magyarosítás abszurd vádját a gazdasági gondok elkendőzésére és a helyi érdekérvényesítés eszközeként alkalmazták.⁸⁰

ÖSSZEFOGLALÁS

A magyaroktól összesen 263 798 hektár mezőgazdasági földet koboztak el.⁸¹ Ha hozzáadjuk ehhez az 1949 végi állapot szerint felmért 33 053 hektár kisbirtokot, akkor 296 851 hektárt kapunk, amely majdnem azonos az 1950-ben közzételt jelentés adatával (297 390).⁸² Ez utóbbi nem tartalmazza a 20–45 hektár közötti, már elkobzásra ítélt földbirtokokat 20 686 hektár terjedelemben, melyeken még „magyar gazdagparasztok” gazdálkodtak.⁸³

---

⁸⁰ HO, 1945. szeptember 14. 18. sz. 166.

⁸¹ Az 1948. június 7-i felmérésben 302 104 hektár mezőgazdasági terület szerepel. Ennek 78%-a volt a déli betelepítési övezetben és 22%-a az ún. kolonizációs területen. A betelepítési övezet 28%-a német konfiskált földekből állt, 25%-a magyar kisbirtokból. A fennmaradó 47% (110 942 hektár) zöme magyar középbirtok volt SNA, PPPR-B, 305. doboz, Nábör pracovných síl podľa 88/45 Sb., szám nélküli irat, 1948. június 7.

⁸² SNA, PPPP-B, 411. doboz, 325/51-IX/A.

⁸³ Ezek a földek csupán formálisan voltak magyar tulajdonban. A szlovák igénylőknek már kiutalták őket, akik azonban megfelelő számú lakóház hiányában nem foglalhatták el a birtokokat. 1948 őszén pedig a magyarok eltávolítása már akadályokba ütközött. A magyar gazdák a földeket rövid ideig művelhették, mert azok a szerveződő termelőszövetkezetek tulajdonába kerültek.

A kiutalások címzettjei a szlovák birtokosok, állami szervek és gazdasági szervezetek, illetve a települések voltak. A hiányos adatok ellenére a tendencia jól érzékelhető. A déli járásokban 84 604 szlovák kisbirtokos kapta a földek 76%-át (185 669 hektárt), átlagosan 8 hektárt. Az állami gazdaságok, erdészet, különféle nemzeti vállalatok, termelőszövetkezetek, katonaság a földek 14%-val (33 907 hektár) rendelkezett. Az úrbéri társaságok és egyéb szövetkezetek tulajdonába került 7% (15 845 hektár). A községek és városok tulajdonába 3%-ot utaltak (8230 hektár). A 20 járás területén elkobzott erdőbirtok döntő többsége (95%, 274 849 hektár) állami tulajdonba került. Az erdőtársulatok 3%-ot, a települések és magángazdálkodók 1%-ot kaptak.⁸⁴

A földreform egyoldalúan a tulajdonátvitelre és a földosztásra koncentrált, befejezéséig ezek is maradtak a prioritásai. Az anyagi kiadásokat és hiányokat elvileg az állam finanszírozta. Ezek „a mentőcsomagok” kiterjedtek a gazdaságok fenntartására,⁸⁵ a volt alkalmazottak kárpótlási igényeinek kielégítésére, a birtokok adósságainak behajtására és a követelések felszámolására. A háború utáni földreform sajátos jegye, hogy a szóban forgó költségvetési kiadásokat gyakorlatilag az elkobzott német és magyar vagyonokból fedezték. Ezeket a kifizetéseket esetlegesség és nem tervszerűség jellemezte. A földreformügyi megbízotti hivatal egyik legmegdöbbentőbb megállapítása az volt, hogy a földreformot az állam gyakorlatilag nem dotálta.⁸⁶

A szlovák szövetkezeti propaganda a szövetkezeteket a határ menti területeken zajló ki- és betelepítések folyamatában egy új

---

⁸⁴ SNA, PPPP-B, 411. doboz, 325/51-IX/A.

⁸⁵ A 104/1945-ös rendelet alapján hozták létre a Správa majetkov pre pozemkovú reformu elnevezésű hivatalt, amely fokozatosan átvette az elkobzott földbirtokokat. Ez a szervezet 1949-ig működött. Területi és helyi szervein keresztül a nem elkobzott és vitatott tulajdonjogú birtokokat, illetve a Csehországba deportált magyarok földvagyont is kezelte. A földeket vagy saját kezelésébe vette, vagy bérbé adta.

⁸⁶ SNA, PPPR-B, 7. doboz, Správy Poverenictva pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu, 1946. január 15. 1. sz.

gyarmatosítás előretolt hadállásaiként és a szlovák társadalom „egészséges” fejlődésének biztosítékaként, a demokrácia „pillérei-ként” mutatta be. A magyar régiókban „újraszervezett”, nemzetpolitikai küldetést betöltő, a vidék szolgálatában álló szervezeteket az áttelepülő magyarországi szlovákoknak úgy láttatták, mintha az egzisztenciateremtés és érvényesülés nagy jelentőséggel bíró eszközei lettek volna.

A magyarok kitelepítése „történetileg egyedülálló” helyzetet teremtett. A szervezeti intézményrendszer demokratizmusa Csehországban és Szlovákiában hiányosan állt helyre, hiszen a magyar és német szervezeti tagokat politikai és gazdasági diszkrimináció sújtotta. Szlovákiában az első köztársaság két évtizedére bizonyos fokig jellemző szlovák-magyar szervezeti egymásrautaltság eszméjét, az együttműködés pozitív eredményeit a nemzetállam-építő szlovák szervezeti elit elfelejtette és elfeledtette.